

Leśny Jan, rec. książki: Nikodim Milaš, *Slavenski apostoli Kiril i Metodije i istina pravoslavlja. Povodom rimskog po kreta u 1880–81 god. protivu pravoslavne crkve*, Zadar 1881. Fototipsko izdanje povodom 1100-godišnjice upokojenja ravnoapostola i učitelja slavenskog svetog Metodija, Izdavač: „Sveti arhijerski sinod Srpske pravoslavne crkve”, Beograd 1985, ss. XXVIII+388+130, 28 il., „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 1990, t. 5, s. 435–436.

<https://doi.org/10.14746/bp.1990.5.41>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/54283>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIwersytet
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

Opracowany przy takiej współpracy komentarz zyskałby tylko na wartości. Wiele przecież za-
bytków opisanych przez Sapięę funkcjonuje do dziś, a o tym niestety w komentarzach brak
informacji. Przykładowo wystarczy wskazać na zachowaną świątynię Augusta w Puli (*List V*)
oraz inskrypcję wkomponowaną obecnie w tylną ścianę ratusza (Gradska vijećnica)⁵. W No-
valia Nova (na Pagu) zachowały się dwa akwedukty, północny z czasów Trajana, którym spro-
wadzano wodę z okolic miejscowości Stara Novalia (tzw. Talijanova buža) oraz południowy,
biegnący z okolic wsi Kolan⁶. Dopiero oczywiście szersze studia pozwoliłyby rozstrzygnąć,
który z tych obiektów miał na uwadze Sapięę (*List XI*), tym bardziej, że dał dość obszerny opis
całego obiektu. Do zachowanych obiektów należy również słynny jednołukowy most kamienny
w Mostarze (*List XLVI*), czyli tzw. Kudret Kemeru, wzniesiony w rzeczywistości w roku 1566
z polecenia Sulejmana II Wspaniałego przez tureckiego architekta Hajrudina, na miejscu wzman-
kowanego wcześniej (rok 1452) mostu drewnianego. Śmiało rozwiązania konstrukcyjne budowli
spowodowały, że jeszcze w okresie międzywojennym trwały spory, czy nie należy jej zaliczyć do
okresu panowania rzymskiego⁷. Sapięę nie był więc jedyny w swej pomyłce.

Niedopatrzeniem innego rodzaju w omawianej edycji jest brak indeksu. Wydawanie źródeł
bez indeksu, i to przy obszernym tekście, jest wielkim nieporozumieniem. Edycja *itinerarium*
Sapięę z całą pewnością stanowić będzie zachętę dla badaczy polskich i jugosłowiańskich
(w tych kręgach jest on zupełnie nie znany), aby jego osobą i całym dziełem zająć się na nowo.

Jan Leśny (Poznań)

Nikodim Milaš, *Slavenski apostoli Kiril i Metodije i istina pravoslavlja. Povodom rimskog po-
kreta u 1880 - 81 god. protivu pravoslavne crkve, Zadar 1881*. Fototipsko izdanje povodom 1100-
-godišnjice upokojenja ravnoapostola i učitelja slavenskog svetog Metodija, Izdavač: „Sveti
arhijski sinod Srpske pravoslavne crkve”, Beograd 1985, ss. XXVIII+388+130, 28 il.

1100 rocznica śmierci Metodego stanowiła znakomitą okazję nie tylko do nowych impul-
sów badawczych, ale również przypomnienia cenniejszych osiągnięć w zakresie problematyki
cyrylometodiańskiej sprzed lat. Do ostatniej grupy zalicza się obszerne studium N. Milaša
(1845 - 1915) wydane metodą fototypiczną z pierwodruku, który ukazał się w roku 1881 w Za-
darze. Sylwetkę serbskiego autora, ówczesnie archimandryty, później zaś prawosławnego bis-
kupa dalmatyńskiego, absolwenta Kijowskiej Akademii Duchownej (1867 r.), naszkicował –
załączając bibliografię jego prac – znany dobrze w Polsce badacz stosunków polsko-jugosło-
wiańskich Ljubomir Durković-Jakšić (*O životu i delu episkopa dalmatinskog dr Nikodima Milaša*,
s. 389 - 485). Poprzez ukazanie złożonych stosunków kościelnych i politycznych na Bałkanach
w drugiej połowie XIX w., biogram stanowi pouczające wprowadzenie do rozważań Milaša.
Dzisiejszy czytelnik winien właśnie od zapoznania się z wnikliwym szkicem Durkovicia-Jakšicia
rozpoczynać lekturę całej książki.

Monografia Milaša składa się z dwóch części. Część pierwsza, zarazem najobszerniejsza
(s. 1 - 310), poprzedzona uwagami wstępnymi, obejmuje cykl rozważań prawnych i teologicz-
nych o istocie prawosławia. Treść ich dotyczy w kolejności spraw: Pochodzenia Ducha św.,
Chleba Eucharystycznego, Czyśćca, Niepokalanego Poczęcia Bogurodzicy Dziewicy, wreszcie –
pisanych również z pozycji teologii prawosławnej – wykładów o dziejach papieżstwa na przes-
trzeni dziejów, ujętych pod kątem wzajemnych stosunków obu Kościołów. Druga dopiero część

⁵ Por. Z. Kaczmarczyk, *Miasta dalmatyńskie do początku XV wieku*, Warszawa–Poznań 1976, s. 47 - 48.

⁶ M. Suić, *Pag. Uz 510-tu obljetnicu osnutka Novog Paga*, Zadar 1953, s. 25 - 26.

⁷ Zob. przykładowo A. Nametak, *Otkrivanje naučnih istina i njihovo popularisanje*, w: *Omladinski almanah*, Sarajevo
1938, s. 122 - 123.

(s. 311 - 373) poświęcona została wyeksponowanemu w tytule zagadnieniu, tj. losom misji braci Konstantyna i Metodego. Jakkolwiek autor miał do swej dyspozycji całość źródeł, włącznie ze świeżo odkrytymi wówczas listami papieża Jana VIII, ta część pracy jest już dziś w dużym stopniu zdezaktualizowana. Współczesna nauka daleka jest choćby od przyjmowania głównej tezy autora, jakoby „Konstantyn i Metody pozostali wierni świętej prawosławnej Cerkwi od pierwszych dni swego życia aż do śmierci” (s. 311). Obecnie dominuje raczej pogląd, że opuszczali oni Konstantynopol skłóceni z patriarchą Focjuszem, który nie przejawiał – podobnie jak Cerkiew wschodnia – większego zainteresowania ich misją na odległych Morawach. Misja ta nie znalazła też żadnego odzwierciedlenia w ówczesnych źródłach bizantyńskich. Stąd nawet wręcz należała do przedsięwzięć prywatnych. Trzeba jednak wiedzieć, że u genezy studium Miłaja leżała słowiańska polityka Kurii Rzymskiej, zwłaszcza zaś (co uwypuklono w tytule monografii) głośna encyklika papieża Leona XIII *Grande Munus* z roku 1880, mocą której obaj apostołowie Słowiańszczyzny – Konstantyn i Metody, uważani za prekursorów prawosławia w krajach słowiańskich – wyniesieni zostali na ołtarze w całym Kościele katolickim. Ton więc całej książki przesycony jest duchem wrogości wobec poczynąń Kurii Rzymskiej i Kościoła katolickiego. Gdybyśmy chcieli poszukiwać odpowiednika w tonie narracji po drugiej stronie barykady, to należy wskazać niewątpliwie Aleksandra Brücknera, którego studia dotyczące Konstantyna i Metodego przesycone są podobnym duchem wrogości wobec poczynąń – dla odmiany – patriarchatu w Konstantynopolu. Nie jest dziś dla nikogo tajemnicą, że choć historycy różnych kierunków i orientacji w kwestiach oceny misji braci sołuńskich i rekonstrukcji poszczególnych faktów wypracowali zbliżone lub nawet zbieżne w wielu punktach stanowisko, to w aspektach teologicznych zarysowały się od początku pokaźne różnice. Dały one o sobie znać już w trakcie trwania misji morawskiej, by wspomnieć tu choćby głośną sprawę „Filioque”. Z tych choćby względów napisana z erudycją i znajomością problemu książka Miłaja zasługuje na niewątpliwą uwagę. Jest to bowiem, jak dotąd, jedna z nielicznych publikacji, która całość będących kością niezgody kwestii stara się usystematyzować, choć czyni to tylko z punktu widzenia prawosławia. Znaczenie książki od tej właśnie strony szybko doceniono w kręgach katolickich, jak świadczą o tym liczne recenzje sprawozdawcze, a przede wszystkim włoski przekład całego dzieła (Trieste 1886).

Jan Leśny (Poznań)

Encyklopédia archeológie, red. Bohuslav Novotny, Vydavateľstvo Obzor, Bratislava 1986-ss. 1028.

Encyklopedia ta jest pierwszą publikacją tego typu wydaną w Czechosłowacji. Napisana została w języku słowackim przez grono wybitnych naukowców tegoż kraju oraz grupę obcych badaczy (w tym również polskich) pod redakcją prof. dra Bohuslava Novotnego z Bratysławy. Jak sugerują jej autorzy, przeznaczona jest dla szerokiego kręgu odbiorców, którzy posiadają przynajmniej średnie wykształcenie. Układ haseł jest alfabetyczny, co umożliwia szybkie dotarcie do poszukiwanych informacji. Merytorycznie praca uwzględnia najważniejsze dziedziny, które wchodzą w zakres współczesnej archeologii, choć nie pretenduje ona do grona podręczników prahistorii. Oto ich wykaz: „pradzieje, archeologia: wczesnohistoryczna, słowiańska, średniowiecza, archeologia klasyczna (Ateny, Rzym), starożytne kultury i ludy (Egipt/Mezopotamia/Orient/Ameryka), człowiek i jego środowisko w przeszłości, paleolit, mezolit, neolit, eneolit, epoki: brąz, halsztacka, lateńska, rzymska, żelaza, stanowiska archeologiczne i znaleziska, osobliwości archeologii światowej i czechosłowackiej”. Jak widać z powyższego, wyboru haseł dokonano w sposób przemyślany i niezwykle ambitny, wychodząc w sensie geograficznym poza